

KALUNDBORG ARKÆOLOGI FORENING

29. årgang nr. 2, maj 2016

FORMANDENS ORIENTERING

Foråret bød på en række interessante aktiviteter og foredrag. Vi har holdt to kurser, et i kystrekognoscering for Odsherred Museumsforenings nye arkæologigruppe og et i bestemmelse af flint. Vi foretog en kystrekognosceringstur på Rønæs og beskrev en kogegrube ved Vindekilde. Rapporten ligger allerede på Fund og Fortidsminder. Udflugten til Nationalmuseet og Zoologisk Museum trak som sædvanligt mange medlemmer. I den arkæologiske knoglesamling genså vi de knogler vi udgravede ved Grønvang, og Jens blev inspireret til at skrive om materialet her i bladet.

Foredraget om sognedannelse og sognekirker i middelalderen og om Stednavne omkring Tissø i jernalderen var begge velbesøgt og af stor interesse for os. På vores generalforsamling holdt Grete Tvedegaard et interessant foredrag om Saltbæk Vigs historie. I år var vi kun fem fra foreningen der deltog i SDA's årsmøde den 1. maj, da mange medlemmer ikke kunne den dag. Josefine Bican fra Natmus holdt hovedforedraget om Tissø, og jeg supplerede med et indlæg om vore fund fra Melby. Peter Vang Petersen fra Natmus blev velfortjent kåret som Årets Arkæolog.

På detektorfronten kommer der stadigvæk nye og spændende fund frem fra Melby til vores udstilling på museet til efteråret.

Kommende aktiviteter (*se nærmere andetsteds i medlemsbladet):

- 7. maj: Besøg på Antvorskov ruiner*
- 13. maj: Kulturnat på museet
- 14.-16. maj: Vævefestival på Katstrup Gods
- 21.-22. maj: Kursus i at lave stenalderkeramik*
- 4. juni: Besøg af Slaglosia*
- 18. juni: Sommerudflugt til Lund*
- 22. juli: Besøg af Havhingsten. Knud den Store-møntudstilling
- 26-28. august. En af dagene bliver der middelalderbespisning på Tadre Mølle i fællesskab med de andre arkæologiforeninger inden for MVE. Mere herom senere.

David Barry

KURSUS I AT LAVE STENALDERKERAMIK

Lørdag den 21. og søndag den 22. maj 2016

I forbindelse med vores stenalderaktiviteter for skolebørn i efterårsferien sidste år lavede børnene keramik af råler taget fra MVE's udgravning ved Store Fuglede med Snorre Poulsen som underviser og pottemager. Keramikken blev brændt vådt i et stort bål og derefter nedkølet i vand så børnene kunne tage det med hjem samme dag. Da flere af vores medlemmer ønskede selv at lære at lave bålbrændt keramik, arrangerer vi nu et kursus hvor Snorre igen vil undervise.

Vi bruger to dage på kurset. Om lørdagen laver vi keramik om formiddagen, der brændes om eftermiddagen. Om eftermiddagen laver vi keramik der tørres til søndag eftermiddag, hvorefter den brændes. Om søndagen laver vi keramik der brændes om eftermiddagen. Derved kan vi sammenligne resultatet ved at brænde keramik der er hhv. våd og tør. Begge dage vil vi også lave en steg i en kogegrube således at vi har noget at smage på om eftermiddagen!

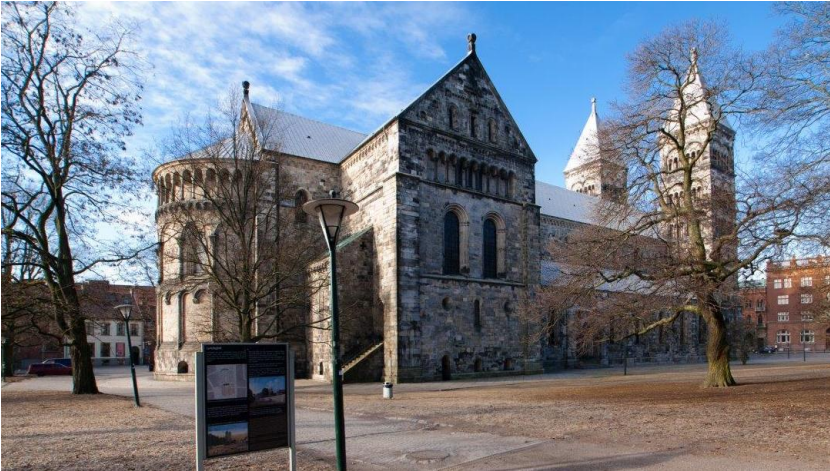
Det praktiske: Kurset foregår hjemme hos mig på Raklev Høje 40. Vi starter kl. 10 og slutter ca. kl. 15. Det er muligt kun at deltage en af dagene. Tilmelding per e-mail David@Barry.DK eller telefon 5956 5660 senest den 19. maj. Vi deles om omkostningerne til stegene.

David Barry

SOMMERUDFLUGT TIL LUND

Lørdag den 18. juni 2016

Sommerudflugten i år går til Lund hvor vi skal besøge domkirken, museet og Dalby Kirke.

Byggeriet af domkirken startede i 1080, og den blev indviet i 1145. Der er meget at se på, og vi regner med at bruge et par timer der, inden vi besøger museet, der bl.a. har en enestående møntsamling og fund fra jernalderlandsbyen Uppåkra m.m.

Til sidst kører vi til landsbyen Dalby for at besøge den ældste eksisterende stenkirke i Skandinavien, opført i 1060.

Det praktiske: Transporten foregår i egne biler – vi deles om kørsel som vi plejer. Ved tilmelding bedes I fortælle om I kan lægge bil til. Vi kører fra museet kl. 08.30 med opsamling på vej. Vi er tilbage på museet ca. kl. 19. Vi medbringer selv madpakker og drikkevarer.

Pris ca. kr. 220 inklusive transport, kaffe/basse på vejen og entre. Jeg laver et solidarisk forslag til fordeling af totalomkostningerne når jeg har tilmeldingerne, f.eks. hvis vi er nødt til at køre med en eller to tomme pladser (baseret på maks. fire pladser per bil).

Tilmelding: Senest onsdag den **15. juni** (men helst inden) til formanden: David@Barry.DK eller telefon 5956 5660 / 4082 8024.

UDFLUGT TIL ANTVORSKOV RUINER

Lørdag den 7. maj 2016

Den arkæologiske og kulturhistoriske forening ”Slaglosia” i Slagelse har inviteret os til rundvisning på Antvorskov Ruiner. Vore guider er foreningens formand, Torben Hansen, og næstformanden, Carsten Egø Nielsen. Antvorskov ruiner rummer over 800 års danmarkshistorie. Omkring 1170 etablerede johannitterne et kloster, der med tiden blev meget rigt og fik stor indflydelse også nationalt. Johannitterne havde også en ridderorden og deltog i Valdemar Sejrs korstog i Estland. Det var her Dannebrog ifølge sagnet faldt ned fra himlen i 1219. Hans Tavsén, som var en af hovedmændene bag reformationen i Danmark i 1536, var munk på Antvorskov Kloster. Ved reformationen overgik klosteret til kronen, og Kong Frederik II valgte at ombygge klosteret til kongeslot i årene 1580-84.

Ud over indretning til kongeslot opførte kronen stalde, huse til beboelse og ridehuse på området. Frederik II's søn, Christian IV, var ikke ligeså interesseret i Antvorskov Slot som faderen, men etablerede en salpeterproduktion på stedet. I 1717 blev det store gods udlagt til rytterdistrikt, der blev solgt i flere parceller til private i slutningen af 1700-tallet. Mange af de nuværende herregårde i Slagelse-området stammer fra dette salg. Bygningerne fra klosteret og slottet blev gradvist revet ned, men der er stadig mange rester bevaret, som vi skal kigge nærmere på. Så selvom der i dag kun er få ruiner udgravet og synlige, udfylder stedet og dets særlige udvikling fra kloster til slot og fra militært ryttergods til udstykning i herregårde, en afgørende plads i områdets historie.

Det praktiske: Fra Kalundborg Museum er der fælleskørsel kl. 13.10 (tilmelding til David). Ellers mødes vi kl. 13.50 på parkeringspladsen på Grønningen, 4200 Slagelse, lige ved ruinerne. Det er ganske tæt ved afkørsel 39 på motorvejen og tæt på Bilka. Da vi skal gå lidt rundt i ruinområdet, er det hensigtsmæssigt med solidt fodtøj. Efter rundvisningen kan der købes en øl eller vand.

NOGET OM SKIVEØKSER (5)

Især med henblik på Stammebådspladsen

Fortsættelse af artikel i Arkæologiforeningens medlemsblad nr. 1 januar 2015, nr. 2. maj 2015, nr. 3 september 2015 og nr. 1 januar 2016.

Skiveøkser fra Stammebådspladsen

Det fremgår af det tidligere, at betegnelsen ”skiveøkse” måske ikke er fuldt ud dækkende, idet ”skiveøkserne” ser ud til at kunne have tjent forskellige formål ved bearbejdning af forskellige materialer. Eller med andre ord ser det ud til, at denne redskabstype kan have haft ret forskellige anvendelser. Ydermere ser det, som tidligere nævnt, ud til, at det måske i realiteten er et fåtal, der reelt har været anvendt som ”økser”! Men da betegnelsen ”skiveøkse” for længst har vundet hævd, vil denne betegnelse fortsat blive anvendt her. Man kan håbe på, at der fremtidigt vil blive udført slidsporsanalyser på ”skiveøkser” for at klarlægge deres egentlige funktioner. I den sammenhæng vil materialet fra Stammebådspladsen med stor sandsynlighed være aldeles uanvendeligt, idet vandrulning – selv om den gennemgående er forholdsvis let – samt omdannelsen af flintens overflade til en dybde af ca. 1 mm på grund af det kalkholdige havvand med stor sandsynlighed har udvisket eventuelle mikroskopiske slidspor.

Fremstilling af skiveøkser på Stammebådspladsen

Meget tyder på, at skiveøkser i et eller andet omfang er blevet fremstillet på Stammebådspladsen, hvad der næppe kan overraske nogen. Om det så gælder samtlige skiveøkser, kan næppe afgøres med tilnærmelsesvis sikkerhed, men emnet bør absolut diskuteres.

Der kan i realiteten være fjernet skiveøkser fra Stammebådspladsen til anvendelse andetsteds, ligesom skiveøkser kan være bragt til pladsen andetsteds fra. Om sådanne transporter har fundet sted og i givet fald i hvilket omfang, får vi næppe nogensinde svar på, men det er realistisk at forestille sig, at mulighederne er til stede.

At bearbejdning af flint har fundet sted i stort omfang på Stammebådspladsen, kan der derimod ikke være megen tvivl om. Her må de mange tusinde flintafslag, flækker og ophuggede flintkerner sammen med et stort antal forskellige flintredskaber betragtes som sikre tegn på, at der er blevet hugget flint på pladsen.

Blandt mængderne af afslag var der flere store skiver med en skarp kant, som antagelig kunne have egnet sig til fremstilling af skiveøkser, men uden at denne mulighed blev udnyttet. Det kunne tyde på, at der har været rigelig adgang til egnet flint.

De mængder, der her er på tale, har næppe kunnet fremskaffes i Stammebådspladsens allernærmeste omgivelser. Velegnet flint findes tilsyneladende kun i beskedne mængder i moræneleret og i de fossile strandvolde i nærområdet. Dertil kommer, at Stammebådspladsen øjensynligt har ligget på en sandet strandbred, hvor sten i det hele taget var sparsomt forekommende. Her kan man forestille sig, at råstoffet flint kan være hentet længere ude på Asnæs, hvor der findes betragtelige mængder af kvalitetsflint. Asnæsflinten findes indlejret i moræneleret og er sammen med dette transporteret til Asnæshalvøen med isen syd fra under sidste istid.

En del af Asnæsflinten er ”sribet” ligesom den ”sribede” Falsterflint, som regnes for noget af den bedste flint, der findes i Danmark, og Asnæsflinten er nok i virkeligheden i stort omfang Falsterflint, som isbræen har transporteret sammen med moræneleret. Om såkaldt ”sribet” og ”ringet” flint fra Asnæs kan man læse i Madsen (1983). Se billedet på næste side.

Den generelt stigende vandstand gennem hele ældre stenalder har haft en konstant eroderende påvirkning, hvorved stejle kystskrænter opstod og konstant blev eksponeret. Derved er sten – og dermed også flint – der var indlejret i moræneleret, hele tiden blevet blottet i kystskrænterne og efterfølgende vasket rene i de stenede strandvolde, hvor der har været bekvem adgang til råstoffet.

Studieeksemplar på Kalundborg Museum. Stribet og ringet flint er almindeligt forekommende på Asnæshalvøen. Største mål 25 cm.

På grund af udludningen i ca. 1 mm's dybde af overfladen på den bearbejdede flint på Stammebådspladsen vil den slags aftegninger i flinten formentlig ikke kunne ses.

Forarbejder til skiveøkser

Tegn på produktion af skiveøkser på Stammebådspladsen ses i form af nogle forarbejder og tilsyneladende mislykkede skiveøkser. Forarbejderne giver sig til kende som flintskiver med en velegnet og skarp kant, hvor tilhugning af den ene eller begge sidekanter er påbegyndt og af uvisse årsager opgivet, selv om nogle af forarbejderne efter forfatterens bedste overbevisning måske godt kunne være blevet til færdige skiveøkser. Se billedet på næste side.

Vingeformede kantafslag

At skiveøkser er fremstillet på lokaliteten, ses måske især i kraft af, at der forekommer en hel del genkendelige afslag fra fremstilling af skiveøkser. I denne forbindelse er det især de såkaldt vingeformede kantafslag, der er karakteristiske. Vingeformede kantafslag er resultat

af tilhugning af skiveøksernes sidekanter, hvilket er forsøgt illustreret på billedet to sider fremme.

Tre forarbejder til skiveøkser.

Oversiden og undersiden ses på henholdsvis øverste og nederste billedstribe.

Skiveøksen til venstre er blevet kanthugget fra oversiden langs begge sidekanter, men en påbegyndt afsluttende fladhugning er tilsyneladende ikke gjort færdig. Problemet har formodentlig været, at afslagene fra fladhugningen fra den ene af sidekanterne har været for korte, således at øksen er blevet alt for tyk i midterpartiet.

Skiveøksen i midten er blevet kanthugget fra oversiden langs den ene sidekant, og fra denne sidekant er fladhugning påbegyndt. Den anden sidekant er ikke bearbejdet. Problemet har formodentlig været, at afslagene fra den påbegyndte fladhugning har været for korte, hvilket muligvis skyldes et stort fossil i flinten. Øksen er blevet for tyk i midterpartiet.

Skiveøksen til højre er kanthugget fra oversiden langs begge sidekanter. Der er stort set ikke påbegyndt egentlig fladhugning. Problemet har formodentlig været, at vinklen på ægpartiet er for spids, og at ægpartiet derfor har været for tyndt og spinkelt og som følge deraf ville splintre ved brug.

En foreløbig optælling viser, at vi fra Stammebådspladsen har hjembragt ca. 69 vingeformede kantafslag. I betragtning af de flere hundrede skiveøkser, der er fundet på Stammebådspladsen, er antallet af vingeformede kantafslag egentlig forbavsende lille.

I medlemsblad nr. 2, maj 2015 er det beskrevet, at der ved eksperimentel fremstilling af en enkelt symmetrisk fladhugget skiveøkse blandt andet fremkom 21 vingeformede kantafslag. Hvis vi forsigtigt overfører dette til Stammebådspladsen, svarer det altså til, at der ikke skulle være fremstillet mere end 3-4 skiveøkser på denne lokalitet! Det kan naturligvis være rigtigt, men det virker nu alligevel ret påfaldende. Ved en foreløbig gennemgang af materialet er der optalt omkring 350 skiveøkser, og ved sammenligning med det omtalte moderne eksperiment burde det ud fra teoretiske betragtninger have genereret 7.350 vingeformede kantafslag!!!!

Det nævnte misforhold mellem antallet af skiveøkser og antallet af vingeformede kantafslag er meget påfaldende, og man fristes til at tro, at der kan ligge en eller flere fejlkilder til grund.

En mulighed kan være, at en del af de vingeformede kantafslag er blevet overset under udgravningen, selv om al bearbejdet flint (og mere til) principielt er hjembragt. Her kan det naturligvis spille ind, at det udgravede materiale ikke blev soldet under udgravningen, således at små eksemplarer af de vingeformede kantafslag som følge deraf kan være overset i felten.

Vingeformede kantaflslag fremkommer ved kanthugningen af skiveøkser. I midten ses en 8,9 cm lang symmetrisk fladhugget skiveøkse flankeret på begge sider af tre vingeformede kantaflslag. Ingen af de vingeformede kantaflslag passer til skiveøksen, ligesom de heller ikke indbyrdes passer sammen. Billedet skal blot illustrere nogenlunde de steder på en skiveøkse, hvor de vingeformede kantaflslag har siddet.

Som en anden mulighed kan nævnes, at afslagstypen ikke i tilstrækkeligt omfang er blevet erkendt ved gennemgang og kassering af den ukarakteristiske del af afslagsmaterialet. Men her skydes det ind, at der under fundgennemgangen blandt andet har været sat særlig fokus på netop denne afslagstype. Det skønnes af ovennævnte årsager ikke sandsynligt, at de to nævnte mulige fejlkilder skulle være hovedårsag til de relativt få vingeformede kantaflslag. Den udgravede del af Stammebådspladsen synes – vurderet ud fra aftagende fundmængde – nogenlunde at have påvist pladsens afgrænsning mod vest, syd og nord. Men andre private observationer har peget i retning af, at lokaliteten muligvis strækker sig noget længere mod øst, og det er vurderet, at vi i realiteten måske kun har udgravet omkring halvdelen af pladsen. Da vi af naturlige årsager ingen anelse har om, hvad der

gemmer sig i pladsens ikke-udgravede del, er det dermed en mulighed, at de manglende vingeformede kantafslag er at finde her.

En anden mulighed kunne være, at en (stor?) del af skiveøkserne er fremstillet et helt andet sted. Det er højst tænkeligt, at en del af de ca. 60 ertebøllelokaliteter, vi har kendskab til ved den fossile Kalundborg Inderfjord, samt yderligere nogle stykker langs fjordsiden af Asnæshalvøen har indgået i en eller anden form for system, hvor befolkningen – eller dele af den – har flyttet rundt i årets løb. Hvis dette er tilfældet, kan redskaber og meget andet være transporteret fra den ene plads til den anden.

De store mængder bearbejdet flint, der er udgravet på Stammebådspladsen, har man næppe kunnet finde tilstrækkeligt råstof til i pladsens allernærmeste omegn. Derimod er der kun en god times sejlads mod vest i stammebåd til gode flintforekomster, og man har med samme transportmiddel kunnet nå helt ud til spidsen af Asnæs i løbet af 2-3 timer. Man har således haft en kyststrækning på henved 7 km alene på fjordsiden af Asnæs, der har kunnet levere betragtelige mængder flint af høj kvalitet.

At den gode flint på Asnæs er blevet intenst udnyttet gennem dele af oldtiden, er der tydelige tegn på. Herfra har undertegnede fra private og Kalundborg Museums samlinger registreret 107 økseforarbejder til firesidede neolitiske økser, 117 forarbejder til fladehuggede segle fra dolktid/bronzealder og 234 storflækker til flækkesegle fra bronzealderens slutning. Det ville være mildest talt besynderligt, om ikke man allerede i ældre stenalder havde kendskab til de rigelige forekomster af kvalitetsflint på Asnæshalvøen.

Serien fortsættes
Jens Nielsen

ZOOLOGISK MUSEUM og GRØNVANG

Kalundborg Arkæologiforening har gennem de senere år haft en tur til Nationalmuseets forskellige afdelinger, hvor vi i 2011 blevet guidet gennem stenalderen af Peter Vang Petersen, i 2012 gennem bronzealderen af Flemming Kaul, i 2013 gennem jernalderen af Lars Jørgensen, i 2014 gennem middelalderen af Nils Engberg og i 2015 gennem Mønt- og Medaillesamling af Jens Christian Moesgaard.

Den 22. februar 2016 gik Arkæologiforeningens tur til en anden af landets store kulturinstitutioner, nemlig Zoologisk Museum.

Egentlig startede turen med at besøge Jens Olsens berømte verdensur, der er udstillet på Københavns rådhus. Dernæst besøgte vi Københavns Museums store billedskærme på Dantes Plads og Nationalmuseets danefæudstilling, som Josefine ”Fine” Franck Bican havde skaffet os adgang til, selv om det var Nationalmuseets lukkedag. Dernæst besøgte vi Fines kontor, hvor hun demonstrerede sit arbejde med Hoby-udgravningerne, som vi besøgte i 2012.

På Zoologisk Museum, der lukkede op for os uden for normal åbningstid, fik vi en grundig guidning af den tidligere kurator, Kim Aaris-Sørensen, gennem udstillingen ”DANMARKS DYRE-VERDEN GENNEM 20.000 ÅR fra MAMMUTSTEPPE til KULTURSTEPPE – en udstilling om naturens foranderlighed”. Her blev vi via et hul i en dødsklump ført gennem de forskellige klimazoner med flotte dioramaer med såvel originale forhistoriske dyreskeletter som udstoppede nye eksemplarer. Forinden havde hver især fået Zoologisk Museums 44 sider store udstillingskatalog, som samtidig er et koncentreret nyttigt opslagsværk om de forskellige forhistoriske dyr, og hvornår de levede i Danmark.

Bagefter fik vi adgang til Zoologisk Museums komparative samling og magasinerne, hvor museets nuværende kurator, Kristian Gregersen, fortalte om arbejdet med knoglebestemmelser og magasinering af den kæmpestore, men velordnede samling. Til lejligheden havde Kristian Gregersen efter ønske fra vores formand hentet knoglematerialet frem fra flere af de udgravninger, Kalundborg Arkæologiforening gennem årene har udført eller deltaget i. Blandt dette var materialet fra bronzealderlokaliteten Grønvang, der ligger ved den sydlige del af Tranemose ca. 3 kilometer nord for Kalundborg.

Resultaterne fra udgravningen af Grønvang har tidligere været fremlagt eller berørt i Kalundborg Arkæologiforenings medlemsblad (april 1989, november 1989, januar 1990, april 1990, januar 1999, maj 1999, september 1999, maj 2000, september 2000 og januar 2001), men det er unægteligt snart længe siden. Derfor tager vi nu den gamle undersøgelse op af mølposen igen for at støve den lidt af og for at sætte den i relation til andre fund og observationer i Grønvangs nærmeste omegn.

Grønvang

Det lå uden for det omfattende program på Zoologisk Museum at gennemgå indholdet i de tilvejebragte fine kasser fra magasinerne. Men Kalundborg Arkæologiforening havde allerede i 1990 gavn af Zoologisk Museums knoglebestemmelser fra bronzealderlokaliteten Grønvang. Om dette senere.

I løbet af to dage i påsken 1989 håndgravede 10 medlemmer af Kalundborg Arkæologiforening et mindre område ved kanten af den nu tørlagte Tranemose i Raklev Sogn. Anledningen var den, at der i 1988 var konstateret opløjet kulturjord med blandt andet knogler, keramik og flint, hvor en serie små prøvehuller i december måned viste, at der under pløjedybde endnu fandtes et tilsyneladende sammenhængende urørt kulturlag af en tykkelse på indtil mindst 15 cm.

Ved håndgravningen i 1989 kunne det hurtigt konstateres, at den seneste pløjning var gået noget dybere i kulturlaget, end det tidligere havde været tilfældet, således at det ikke længere udgjorde et sammenhængende lag, men blot var bevaret i naturlige svage sænkninger i undergrunden. Der lå således et opløjet lag mørk kulturlag med diverse kulturgjenstande øverst på markens overflade. Af de 24,50 kvadratmeter, vi udgravede, var der nu kun bevaret kulturlag i 7,25 kvadratmeter (medlemsbladet april 1989). Materialet kunne ret hurtigt ud fra keramikken dateres til yngre bronzealder.

På daværende tidspunkt (1989) var Georg Nyegaard, Zoologisk Museum (nu souschef hos Grønlands Nationalmuseum og Arkiv) netop i gang med at skrive speciale om knoglefund fra bronzealderen, og han var derfor interesseret i at gennemgå vores materiale fra Grønvang. Dette materiale består af 171 stykker zoologisk materiale inklusive tænder og lidt hjortetak med en samlet vægt på 1.973 gram. Fra overfladen i den opløjede kulturlag var der 28 stk. = 590 gram, fra selve pløjelaget 56 stk. = 679 gram, og fra det intakte kulturlag 87 stk. = 686 gram (medlemsbladet november 1989, hvor flintfundene også er fremlagt. Keramikken er fremlagt i medlemsbladet januar 1990).

I efteråret 1989 blev der foretaget en fortsat udgravning på lokaliteten Grønvang, hvor 30 kvadratmeter blev udgravet, og hvor der kun fandtes bevaret kulturlag i 9 kvadratmeter. Ved den fortsatte undersøgelse blev der fundet supplerende knogler, keramik og flint. Knoglematerialet udgøres fra pløjelaget af 16 stk. = 92 gram og fra kulturlaget af 195 stk. = 856 gram (medlemsbladet april 1990). I samme medlemsblad blev fremlagt enkelte redskaber fremstillet af ben. Disse genstande ses gengivet på billederne på næste side. Der er her tale om en formodet pilespids fremstillet af et stykke af væggen fra en kraftig rørknogle, som er fint afglattet og tilspidset i begge ender. I fundet indgår også 2 mejsler fremstillet af mellemfodsben fra får eller ged. Dertil er der et redskab af skulderbladet fra en okse med en tydelig slidfacet på kanten af skulderbladets ledskål. Anvendelsen af redskabet er i realiteten ukendt, men typen skulle ifølge Georg

Nyegaard være karakteristisk for bronzealderen. Desuden var der to små ubestemmelige knoglestykker med spor af bearbejdning.

Til venstre afglattet benspids, antagelig pilespids, længde 7 cm.

Derefter 2 mejsler af mellemfodsben fra får eller ged, længde henholdsvis 8 og 10 cm.

Til højre skitser af et redskab af en okse skulderblad med slidfacet på kanten af skulderbladets ledskål.

Georg Nyegaard har foretaget en artsbestemmelse af knoglerne og er kommet frem til, at kvæg er repræsenteret med mindst 2 individer, får/ged med mindst 2 individer, svin med mindst 2 individer, hest med mindst 1 individ (med en alder vurderet ud fra tandsliddet på 12-14 år), lidt rådyrknogle, lidt kronhjortegevir, lidt knogler af mår og nogle ryghvirvler fra fisk af torskefamilien.

Det omtalte zoologiske materiale repræsenterer imidlertid udelukkende deponeringen i det udgravede udsmidslag. Det er højst tænkeligt, at affald er blevet deponeret andre steder i nærheden langs kanten af Bonderupgårdsholm (se senere), i eventuelle gruber og direkte på bopladsfladen.

Okse, får/ged, svin og hest er almindeligt forekommende tamdyr på bronzealderens bopladser og er vel med til at pege på, at landbrug har været basisøkonomien. Rådyrknoglerne peger dog i retning af, at jagt også har fundet sted. Om bronzealdermenneskerne så har betragtet jagt som en spændende adspredelse, eller om der helt pragmatisk har været tale om skadedyrsbekæmpelse, idet hjortevildt kunne gøre stor

skade på de små dyrkede kornmarker, må stå hen i det uvisse. En kombination af begge muligheder kan man vel heller ikke helt se bort fra. Hvorvidt kronhjortegeviret stammer fra et nedlagt dyr, eller om der er tale om en opsamlet kastestang, kan næppe afgøres ud fra det foreliggende beskedne materiale, men det bemærkes, at knogler fra kronhjort ikke er konstateret. Knoglerne fra mår må velsagtens skyldes, at dyrets pelsværk var eftertragtet. Kontakten til havet, der dengang som nu lå omkring 4 km fra lokaliteten – såvel Kalundborg Fjord mod syd som Sejerø Bugt mod nord – er dokumenteret ved fund af ryghvirvler fra torskefamilien samt ved en hel del mere eller mindre opløste skaller af især blåmusling, men med et islæt af hjertemusling og lidt små østers. Skallerne lå flere steder i kulturlaget som små bunker, der velsagtens repræsenterer enkelte måltider. Sådan lidt populært sagt kan man vel forestille sig, at hver lille bunke repræsenterer en grydefuld skaldyr.

I det udgravede materiale indgik også beskedne mængder af ferskvandssneglene mosesnegl og skivesnegl. De har dog næppe indgået i bronzealdermenneskernes ernæring, men skyldes nok snarere, at bopladsaffaldet i sin tid er kastet ud i kanten af Tranemose, der dengang endnu må have været en sø med åbent vand. Udsmidsmaterialet har dermed sandsynligvis været dækket af søvandet – om ikke andet periodisk. Ved bredderne af nutidens søer og vandhuller ser man ofte sammenskyllede tomme skaller af blandt andet de nævnte arter af ferskvandsbløddyr.

En fremlægning af keramikken fra Grønvang findes i medlemsbladet december 1990, hvor dateringen af materialet ser ud til overvejende at kunne placeres i yngre bronzealder periode V, hvilket vil sige midten af yngre bronzealder.

Udsmidet på lokaliteten Grønvang er jo ikke kommet af sig selv. Det må være et resultat af, at der har boet bronzealdermennesker i nærheden. Da man næppe har bevæget sig unødvendigt langt for at skaffe sig af med det daglige affald, må man forvente, at huset har ligget i nærheden.

Kortet viser med udfyldt grøn cirkel, hvor Bonderupgårdsholm (og bronzealderhuset?) har ligget. De to røde rektangler er bronzealderudsmid, der begge er beliggende ved kanten af gamle tørveskær fra historisk tid, og den røde prik er fundstedet for en bronzecelt fra yngre bronzealder. Tørveskærene fra historisk tid, der på målebordsbladet er angivet med blå signatur, giver et billede af, at Bonderupgårdsholm til dels har været omgivet af vand.

Ser man på den helt lokale topografi, er det mest oplagte sted en svag forhøjning i terrænet 75-100 meter mod nord-nordvest i forhold til udsmidslaget. Denne forhøjning må i sin tid til dels have været omgivet af vand og våde sumpe med tilhørende græsenge, hvor husdyrene kunne have tilstrækkelig med foder, idet det ser ud til, at kvæghold generelt har haft en meget stor betydning i bronzealderen. Der er imidlertid ikke foretaget udgravning på omtalte forhøjning, så et bronzealderhus er ikke påvist. Men at stedet helt eller delvis har

været omgivet af vand, ses af, at der ifølge sagnstof her har ligget en gård på Margrethe den Førstes tid.

Det er nemlig her Ole Bullers gård – kaldet Ullerupgård eller Bonderupgårdsholm – har ligget. Det sidste navn siger jo direkte, at der er tale om en holm, og en hel del munkestensfragmenter i pløjelaget tyder på, at en munkestensbygning rent faktisk har ligget på stedet, ligesom en tidligere ejer af ejendommen Grønvang har berettet om, at en kraftig stensyld for efterhånden mange år siden er blevet fjernet. Der er således en risiko for, at munkestensbygningen og de aktiviteter, der må have været omkring denne, kan have fjernet ethvert spor efter et eventuelt bronzealderhus.

Hvis vi ser på de nærmeste omgivelser, er der ca. 100 meter vest for Bonderupgårdsholm ved rekognoscering opsamlet lidt materiale fra yngre bronzealder ved østkanten af et lokalt mindre vandhul. Det fremgår af den blå signatur på kortet på foregående side, at der er tale om kanten af et gammelt tørveskær fra historisk tid.

Med til helhedsbilledet hører et fund, der sandsynligvis skal betragtes som et mose- eller vådbundsoffer. Det drejer sig om en bronzecelt fundet med detektor af David Barry i 2012, hvor Bonderupgårdsholm blev afsøgt. Fundstedet, der er angivet med en rød prik på kortet på foregående side, ligger knap 50 meter fra det sted, hvor man ud fra de tidligere nævnte argumenter kan forvente, at bronzealderhuset kan have ligget.

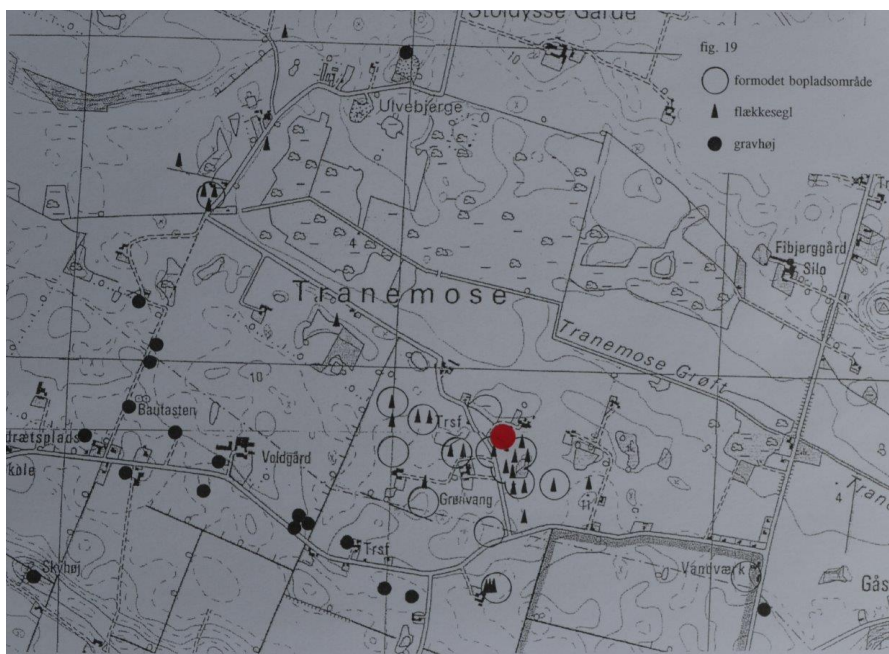
David Barrys celt knytter sig til tidligere fund af celte fra den sydvestlige del af Tranemoseområdet. Det drejer sig – ud over Davids eksemplar – om yderligere 5 bronzecelte, hvor 2 eksemplarer er fundet sammen med et fragment af en bronzearmring og en bronzepincet ca. 1.000 meter vest for Bonderupgårdsholm. Fundstedet er et lille nu tørlagt separat vandhul, der sandsynligvis i sin tid har udgjort en del af Tranemose. Nationalmuseets danefæekspert, Peter Vang Petersen, har antydnet, at de to celte er så ens, at de kan have været støbt i samme form.

David Barry med bronzecelten fra Bonderupgårdsholm.

Der er til nu fundet i alt seks bronzecelte fra yngre bronzealder på fire lokaliteter ved den sydvestlige del af Tranemose. Fra samme tid er der også fundet fragmenter af to armringe og en pincet af bronze.

En enlig celt er angivet fundet ca. 600 meter nordvest for Bonderupgårdsholm, men da der er tale om et gammelt fund, må stedet, der er markeret på sognebeskrivelseskortet, betragtes som usikkert, således at afsætningen nok i virkeligheden blot repræsenterer ”et eller andet sted i Tranemose”. Denne bronzecelt hørte til i Ludvig Zincks samling, der blev erhvervet af Nationalmuseet i 1903. Ca. 600 meter øst for Bonderupgårdsholm, er der fundet 2 bronzecelte ca. 30 meter fra hinanden samt et fragment af en armring af bronze fra samme tid foruden en bronzefibel fra romersk jernalder.

Den vestlige del af Tranemose. Kort fra Arkæologiforeningens medlemsblad maj 2000 med tilføjelse af udfyldt rød cirkel.

Udfyldt rød cirkel angiver Bonderupgårdsholm. Udfyldte sorte cirkler angiver sløjfede bronzealderhøje. Udfyldte sorte aflange trekanter angiver rekognosceringsfundne flækkesegle. De åbne sorte cirkler angiver formodede bopladser vurderet ud fra fund og observationer.

Også fund af de karakteristiske kraftige flækkesegle fra den sidste halvdel af yngre bronzealder er med til at belyse forholdene. Inden for en afstand af 200 meter fra Bonderupgårdsholm er der ved systematiske rekognosceringer fundet 10 stk. af denne oldsagstype, som formodes at kunne have haft tilknytning til denne lokalitet. Tager vi dem med, der ligger lidt længere borte, når vi op på 21, men de sidste 11 knytter sig snarere til andre af de formodede bopladsenheder, der ser ud til at kunne udskilles i området, som angivet på kortet ovenfor.

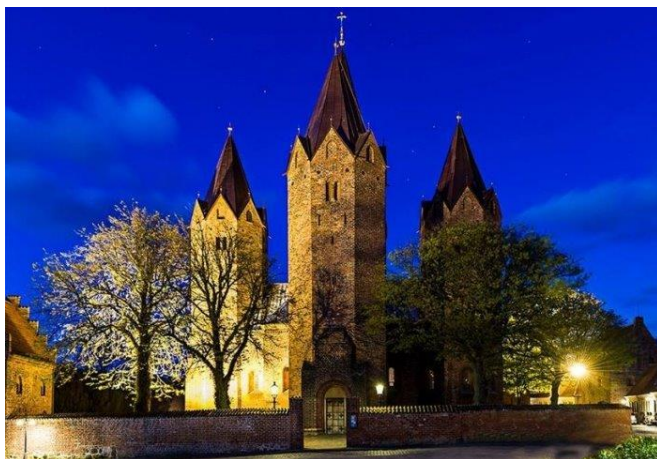
Den svage forhøjning i terrænet, der strækker sig tværs over billedets mellemgrund, er Bonderupgårdsholm. På det pløjede markstykke med et markskel, der i midten af billedet strækker sig skråt til højre i retning mod den hvide gavl, ligger der mange rester af munkesten. Billedet er fra marts 2016, og en månedstid senere blev skellet pløjet bort. Her har i historisk tid ligget en munkestensbygning, og der kan udmærket i yngre bronzealder have ligget et hus på denne forhøjning. En anelse neden for billedets midte ses et lille upløjet areal. Buskene helt ude til højre står ved kanten af et gammelt tørveskær, og lige til venstre for buskene blev udsmidslaget Grønvang udgravet. Det andet udsmidslag, der er nævnt i denne artikel, ligger lidt uden for billedets venstre kant.

Jens Nielsen

BESØG AF SLAGLOSLIA

Lørdag den 4. juni 2016 kl. 14-16

Den arkæologiske og kulturhistoriske forening ”Slaglosia” kommer på lynbesøg for at se det middelalderlige Kalundborg. Vores medlemmer opfordres til at deltage i besøget. Vi starter på museet kl. 14 med korsriddertapetet og middelalderudstillingen. Derefter besøger vi Vestborgen, Vor Frue Kirke, Stenhuset, Bispegården, Slotsruinen og Klosterruinen. Vi ender tilbage på museet til eftermiddagskaffen. Af hensyn til kaffe/kage, tilmelding til formanden senest den 3. juni.

Kalundborg Arkæologiforenings bestyrelse

Formand: David Barry. Tlf. 5956 5660/40828024 (david@barry.dk)
Næstformand: Søren Rasmussen. Tlf. 2372 0595 (sran814@gmail.com)
Sekretær: Karen Boysen. Tlf. 5950 8911 (karen@ellemosegaard.dk)
Kasserer: Karen Vestergaard. Tlf. 4031 5242 (lindehoj@lund.mail.dk)
Redaktion: Jens Nielsen. Tlf. 4042 4326 (jen@vestmuseum.dk)

Suppleanter: Birgitte Gelting og Lis Dannenberg

http://www.vestmuseum.dk/Museumsforening/Kalundborg_Arkæologiforening.aspx